

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.9>

## МОНІТОРИНГ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ

**Євтушенко О.І.,**

*аспірант кафедри кримінального права та процесу  
Державного податкового університету,  
ORCID: 0000-0002-4524-3773*

### **Євтушенко О.І. Моніторинг проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні.**

Кожна сфера правового регулювання з динамічним рухом об'єктивно має ті чи інші проблеми, зумовлені розвитком суспільних відносин, оцінка яких дозволяє виробити шляхи їх усунення та практику однакового правозастосування. З огляду на новелізацію кримінального провадження щодо кримінальних проступків та відсутність єдності правозастосовної практики в силу неоднозначності кримінального процесуального правового урегулювання, дослідницький інтерес представляють проблемні питання судового провадження щодо цього різновиду кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим, у статті висвітлені результати проведеного моніторингу таких проблем і висловлено авторське бачення щодо їх вирішення. Акцентовано увагу на трьох різновидах проблемних питань: теоретико-методологічного, практичного та нормотворчого характеру. Для узагальнення проблемних питань проаналізовані: сучасні наукові доробки щодо кримінальних проступків в цілому, та судового провадження щодо них, зокрема, презентовані після набуття чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (з 01 липня 2020 р.); практика Верховного Суду щодо кримінальних проступків та законотворчі пропозиції у цій сфері. Проведений моніторинг дозволив автору узагальнити виявлені проблемні питання судового провадження щодо кримінальних проступків та висловити авторське бачення щодо їх вирішення. При цьому, зауважено, що категоричного розмежування між деякими теоретико-методологічними і нормотворчими питаннями об'єктивно не існує, зважаючи на їх взаємозумовленість і різновекторне значення як для теорії, так і практики правозастосування. Автором констатовано відсутність динамічного розвитку судового провадження щодо кримінальних проступків як у теоретико-методологічному (дослідницькому), так і законотворчому векторах і вказано на потребу формування комплексного бачення його удосконалення: від теорії до практики.

**Ключові слова:** кримінальне провадження, кримінальний проступок, судове провадження, спрощене провадження, диференціація, проблемні питання, узагальнення.

### **Yevtushenko O.I. Monitoring problems of court proceedings regarding criminal offenses in Ukraine.**

Each sphere of legal regulation with a dynamic movement objectively has certain problems caused by the development of social relations, the assessment of which allows for the development of ways to eliminate them and the practice of uniform law enforcement. Given the novelties of criminal proceedings regarding criminal offenses and the lack of unity of law enforcement due to the ambiguity of criminal procedural legal regulation, the problematic issues of court proceedings regarding this type of criminal violations are of research interest. In this regard, the article highlights the results of the monitoring of such problems and expresses the author's vision regarding their solution. Attention is focused on three types of problematic issues: theoretical-methodological, practical and normative. In order to generalize problematic issues, the following are analysed: modern scientific developments regarding criminal offenses in general, and court proceedings regarding them, in particular, presented after the entry into force of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Simplification of Pretrial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses» (from 01 July

2020); practice of the Supreme Court regarding criminal offenses and legislative proposals in this area. The conducted monitoring allowed the author to summarize the identified problematic issues of court proceedings regarding criminal offenses and to express the author's vision regarding their solution. At the same time, it was noted that there is objectively no categorical distinction between some theoretical-methodological and normative issues, given their interdependence and multi-vector significance for both the theory and practice of law enforcement. The author ascertained the lack of dynamic development of court proceedings regarding criminal offenses in both theoretical and methodological (research) and law-making vectors and indicated the need to form a comprehensive vision of its improvement: from theory to practice.

**Key words:** criminal proceedings, criminal offense, court proceedings, simplified proceedings, differentiation, problematic issues, generalization.

**Постановка проблеми.** Інститут кримінальних проступків, попри проведені комплексні дослідження, не має одноставного наукового бачення щодо його змісту і критеріїв віднесення того чи іншого діяння до таких проступків. Цей інститут розглядається як прояв диференціації кримінальних правопорушень із притаманними йому матеріально-правовими ознаками. Диференціація кримінальних правопорушень, передбачена кримінальним законом (стаття 12 КК України), зумовлює і особливості кримінального провадження щодо злочинів та кримінальних проступків. Зокрема, законодавець виділяє особливості досудового розслідування кримінальних проступків (глава 25 КПК України) і спрощене провадження щодо кримінальних проступків в межах особливих порядків провадження в суді першої інстанції (§ 1 глави 30 КПК України). Провадження щодо кримінальних проступків віднесено до категорії «спрощене» (за характером його процедурного здійснення), а провадження в суді присяжних вирізняється участю у ньому присяжних. Тобто, на законодавчому рівні обрані різні критерії віднесення цих проваджень до особливих. Також КПК України встановлює особливі порядки кримінального провадження: на підставі угод, у формі приватного обвинувачення, щодо окремої категорії осіб і т.д. (Розділ VI). Тож, виникає питання щодо взаємозв'язку означених особливих порядків, приналежності їх до диференційованих форм кримінального провадження.

Окрім того, інститут кримінальних проступків «запрацював» лише з 01.07.2020 р., а вже, згідно із статистичними даними Генеральної прокуратури України (2021 р.) упродовж цього періоду в Україні було зареєстровано 98 тис. кримінальних проступків, що становило 27% від загальної кількості кримінальних правопорушень. При цьому, як показує практика і власний досвід судді, у правозастосуванні виникають певні проблемні питання.

У системному, міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права диференціація щодо кримінальних проступків представлена фрагментарно, судове провадження щодо цього різновиду кримінальних правопорушень не має динамічного дослідницького інтересу, що вказує на доцільність подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

**Стан опрацювання.** Питання диференціації процесуальної форми в кримінальному судочинстві, зокрема, у напрямі її спрощення розглядаються такими вченими як: Власова Г.П., Сімонович Д.В., Сливич І.І., Трофименко В.М. та ін. Диференціації кримінального провадження в суді першої інстанції присвячена дисертаційна робота І.В. Оборонної (2023 р.) [1]. Ґрунтовний аналіз інституту «кримінальний проступок» проводиться М.І. Хавронюком [2; 3]. Досудове розслідування кримінальних проступків комплексно висвітлено у монографії В.Г. Дрозда (2023 р.) [4]. А безпосередньо судовому провадженню щодо кримінальних проступків присвячено публікації І.В. Гловюк [5; 6].

**Метою статті** є оцінка проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків у контексті теоретико-методологічних та практичних поглядів.

**Виклад основного матеріалу.** Міжгалузевий характер терміносистеми «судове провадження щодо кримінальних проступків» спонукає до досліджень матеріального права – в частині приналежності діяння до кримінальних проступків, зокрема критеріїв диференціації і процесуального права – в частині застосування належної правової процедури судового провадження відносно таких проступків, зокрема спрощення кримінального провадження. Усі проблемні питання, здебільшого, об'єднуються: за умовами існування і залежністю від волі правозастосовувача – в об'єктивні і суб'єктивні; за змістовним наповненням – у нормативно-правові та організаційні.

Особливістю наукових (дослідницьких) поглядів на судове провадження щодо кримінальних проступків є поєднання підтримки спрощеного провадження в цілому, як диференціації проце-

суальної форми в кримінальному провадженні і критичне ставлення до такого спрощення у контексті дотримання прав учасників кримінального провадження та неможливості повноцінної доказової діяльності.

У зв'язку з цим, науковці розглядають спрощене кримінальне провадження у векторі порушення таких загальноєвропейських міжгалузевих принципів як презумпція невинуватості, незалежність суду та ін. (наприклад, Д.В. Великодний [7], О.В. Лепей [8]), розмірковуючи над достатністю прав обвинуваченого, потерпілого у справах щодо кримінальних проступків; або у векторі належної правової процедури (можливостей законодавчо врегульованої процесуальної форми) застосування такого спрощення (наприклад, І. Гловюк [6]). Тоді, за першим напрямом, зазвичай, вказується на недоцільність спрощеного судового провадження відносно кримінальних проступків, а за другим – надаються конкретні пропозиції щодо удосконалення існуючого порядку спрощення.

Проте, за оцінкою впровадженості кримінальних проступків в Україні, проведеною в рамках проєкту Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» [9] загальний вплив кримінальних проступків на систему кримінальної юстиції, здебільшого має позитивний характер: «Сама система стала більш гуманною, оскільки кількість затримань зменшилась, а кількість застосованих запобіжних заходів під час розслідування мінімальна. Середня тривалість досудового розслідування прискорилась приблизно вдвічі, а судовий розгляд за відсутності судового засідання та участі сторін (цей варіант обрали більшість підозрюваних) звільнив для суддів час на слухання складніших справ, що пришвидшило також судовий розгляд злочинів».

Підтримуючи спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків, доцільним є приділення уваги науковим думкам саме щодо розвитку цього прояву диференціації та його нормотворчому удосконаленню. Насамперед, це стосується наукових доробок, презентованих з 2019-2020 рр., яких небагато, зокрема у царині судового провадження. Якщо й піднімаються питання кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вони, зазвичай, торкаються досудового розслідування.

Присвятивши значну кількість праць кримінальному проступку, Микола Хавронюк наполягає, що «в законодавстві України може бути передбачено принаймні три окремих процедури щодо проступків: 1) загальна – подібна до визначеної чинним КПК (статті 298–301); 2) спрощена, без проведення судового розгляду, – подібна до визначеної чинним КПК (статті 302, 381-382), але в якій зменшено межі можливого стягнення, порівняно із застосовуваними в загальному порядку; 3) провадження у справах про проступки приватного обвинувачення, без проведення досудового розслідування – за заявою потерпілого чи його законного представника безпосередньо до суду» [3].

На переконання професорки Ірини Гловюк, «основними практичними проблемами застосування норм КПК України щодо провадження у суді першої інстанції кримінальних проступків є: умови ініціювання розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні; дії суду при отриманні обвинувального акта у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; призначення підготовчого судового засідання; обвинувальний акт щодо кримінального проступку поза межами судового засідання; дослідження доказів у судовому розгляді у разі призначення розгляду у судовому засіданні з викликом учасників кримінального провадження» [5, с. 61]. Шляхами вирішення цих проблем авторка вважає внесення змін і доповнень, які регламентуватимуть: «призначення підготовчого засідання; введення у статтю 381 КПК України умов спрощеного розгляду; унормування порядку дій суду після підготовчого засідання; здійснення дослідження результатів медичного освідчення у порядку дослідження документів; дослідження показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – у порядку дослідження звуко- і відеозаписів; дослідження висновку спеціаліста – у порядку дослідження висновку експерта» [5, с. 62]. І пропонує авторську редакцію частин першої, другої статті 381 КПК [5, с. 70].

На думку І.В. Оборонної, відсутність у провадженнях щодо кримінальних проступків класичного «судового слідства» (дослідження доказів) спричиняє проблему, пов'язану з обґрунтуванням судового рішення: у вирокі суду за результатами спрощеного провадження, який хоч і повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження. Авторка ставить логічне питання: чим повинні підтверджуватися ці обставини? І відповідає: «зважаючи на зміст статті 302 КПК України, оче-

видно, мова має йти про обвинувальний акт, додатки до нього, а також усі матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості та згоду із встановленими досудовим розслідуванням обставинами. Таким чином, суд, здійснюючи розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні без проведення судового засідання, має змогу перевірити точність і повноту кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого за допомогою матеріалів досудового розслідування («досудових» доказів). Для порівняння, наприклад, відповідно до статті 454 КПК Тайваню під час винесення вироку у спрощеному порядку суд може процитувати зміст безпосередньо з записів прокурора, якщо визнає, що факти правопорушення, докази та чинне законодавство збігаються з клопотанням прокурора або з письмовим обвинуваченням. Такий підхід упереджує можливі зловживання прокурора процедурою спрощеного провадження» [1, с. 81].

Серед шляхів удосконалення дослідницею пропонується: (1) з урахуванням положень Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи передбачити обов'язкове проведення підготовчого судового засідання, під час якого, крім інших питань, суд повинен з'ясувати думку обвинуваченого щодо можливості розгляду справи у порядку спрощеного провадження, а також роз'яснити йому наслідки надання згоди на це; (2) перехід у перспективі до якісно нового підходу – здійснення проваджень щодо кримінальних проступків мировими суддями [1, с. 83].

У публікації А.Я. Шинкарчук зазначається: «в апеляційному порядку може бути оскаржена тільки міра покарання, призначена судом, з чим здебільшого і не погоджуються сторони кримінального провадження. Однак, відповідно до ч. 3 статті 395 КПК, якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення. Зважаючи на це, постає питання добросовісності учасників кримінального провадження щодо отримання копії вироку, ухваленого в порядку спрощеного провадження. Ризик можливості майбутнього засудження особи має наслідок ухилення цієї особи від отримання копії вироку суду. При цьому кримінальні процесуальні норми не містять правил примусового вручення судового рішення» [10, с. 55]. З огляду на викладене, авторкою стверджується, що, доки обвинувачений не отримає копію вироку, постановленого за правилами спрощеного провадження, при розгляді кримінального провадження щодо кримінального проступку, не починається відлік строку на апеляційне оскарження і, відповідно, такий вирок не набирає законної сили. Як наслідок, неможливе звернення такого вироку до виконання, а відтак досягнення тих завдань і цілей, що стоять перед кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством [10, с. 55]. У зв'язку з цим, у випадках ухилення особи від отримання копії такого вироку суду запропоновано запозичення зарубіжного досвіду законодавчого врегулювання подібних ситуацій, зокрема Республіки Молдова: учасник процесу, який був відсутній як при розгляді справи, так і при проголошенні вироку і не був сповіщений через різні причини про винесення вироку, має право подати апеляційну скаргу із пропуском строку, але не пізніше ніж в 15-денний строк після початку виконання покарання або стягнення матеріальної шкоди. Пропуск строку на подачу апеляційної скарги не зупиняє виконання вироку, тобто фактично він набуває законної сили. При цьому вже остаточно вирок набуває законної сили після спливу 15 днів після початку його виконання (стаття 404 Кримінального процесуального кодексу Республіки Молдова) [10, с. 56].

Таким чином, проведений моніторинг наукових праць і пропозицій дозволяє констатувати, що проблемні питання, які піднімаються вченими, стосуються, як науково-теоретичних аспектів, так і практичної діяльності. Зокрема, йдеться про: зміну процедурних концептів щодо проступків і доцільність їх розгляду мировими суддями; процесуальні уточнення окремих правових процедур судового провадження, зокрема підготовчого та апеляційного; посилення вимог до обвинувального акта і усунення зловживань з боку прокурора. При цьому, примітною є відсутність конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавчих норм, що містяться фактично лише у двох статтях КПК (виключення становить дослідження Гловюк І., в якому наводяться пропозиції щодо змін у статті 381 КПК).

Авторським аналізом і оцінкою у розрізі трьох вищевказаних напрямів, дискусійними (такими, що потребують подальшого розвитку, обговорення) визначені питання:

(1) теоретико-методологічного характеру: розвиток диференціації процесуальної форми кримінального провадження, терміносистеми «спрощене судове провадження» та інших складових категоріально-понятійного апарату; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримі-

нальному провадженні; взаємозв'язок заочного провадження і спрощеної процесуальної форми; втілення європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» та механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності; уточнення назви першої судової стадії кримінального провадження – «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження»; взаємозв'язок судового розгляду і судового засідання;

(2) нормотворчого характеру: наявність стадії підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та доцільність ухвалення рішення про призначення судового розгляду; відсутність дискреції суду стосовно форми обрання судового розгляду провадження щодо кримінального проступку (спрощеної чи загальної); неможливість застосування усіх правил (належної правової процедури) судового розгляду і процесу доказування; недоцільність об'єднання двох етапів судового провадження при розгляді кримінальних проступків: судового розгляду і ухвалення вироку; некоректність деяких законодавчих положень щодо оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою; потреба зв'язку перебігу строку для апеляційного оскарження з моментом надіслання копії судового рішення;

(3) правозастосовного характеру: відсутність єдиного підходу до викладу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків; порушення матеріального і процесуального закону, що створює підґрунтя для оскарження; невикористання суддями законодавчих можливостей (наприклад, долучення до судового засідання учасників судового розгляду у режимі відеоконференцзв'язку) і загальних засад судового провадження до спрощеної форми; незабезпеченість гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків.

Варто зазначити, що категоричного розмежування між деякими теоретико-методологічними і нормотворчими питаннями об'єктивно не існує, зважаючи на їх взаємозумовленість і різновекторне значення як для теорії, так і практики правозастосування.

Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань можуть бути зміни до КПК України, зокрема до статей: 271, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

Важливою, безумовно, є практична (правозастосовна) складова досліджуваних питань. Зокрема, огляд судової практики [11] дозволяє стверджувати, що питаннями, на яких акцентує увагу Верховний Суд, щодо судового провадження відносно кримінальних проступків є: підстави призначення судового розгляду щодо кримінальних проступків; дії суду щодо повернення/неповернення обвинувального акта прокурору; визнання обставин істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства; межі обвинувачення та вихід суду за такі межі; право потерпілого на доступ до суду; підстави оскарження вироку суду першої інстанції; продовжувані та триваючі проступки і строки давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Окрім того, слід відзначити, що законотворча діяльність у напрямку удосконалення досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків останніми роками не вирізняється активністю (законопроекти: № 2411 (2019 р.), № 6481 (2021 р.)), що вказує на відсутність динаміки розвитку суспільних відносин у цій сфері, а це не є виправданим з огляду на неналежну правову урегульованість регламентованих кримінальним процесуальним законом правових процедур і неоднозначну судову практику.

**Висновки.** Підсумовуючи оцінку проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрямів їх вирішення, слід констатувати відсутність динамічного розвитку саме цієї частини кримінального провадження як у теоретико-методологічному (дослідницькому), так і законотворчому векторах. При цьому, терміносистеми «кримінальний проступок» і «диференціація кримінального провадження» перебувають у центрі дослідницького інтересу, зокрема у контексті визначення системи кримінальних проступків і спрощення правової процедури в цілому. Окрема увага приділена дізнанню як формі досудового розслідування. Судове ж провадження щодо кримінальних проступків потребує формування комплексного бачення його удосконалення: від теорії до практики.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оборонова І.В. Диференціація кримінального провадження в суді першої інстанції: дис. ... докт. філософії. Хмельницький, 2023. 250 с. URL: <https://univer.km.ua/sites/>.

2. Хавронюк М.І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. Київ, 2020. 266 с. URL: <https://dakor.kiev.ua/wp-content/uploads/prostupky.pdf>.
3. Хавронюк М. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи у порівнянні із вже відомими. *Право України*. 2020. № 2. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/27/havronyuk-m-i-prostupok-jogo-sutnist.pdf>.
4. Дрозд В.Г. Досудове розслідування кримінальних проступків. Монографія. Київ, 2023. 568 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca43f8aa-08ef-42ae-bff8-3b30ac16002c/content>.
5. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції: теорія і практика. *Право України*. 2021. № 3. С. 61–72.
6. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків: чи справдяться очікування? URL: <https://unba.org.ua/>.
7. Великодний Д.В. Спрощене провадження в суді першої інстанції за законодавством окремих країн східної Європи. *LEX PORTUS*. № 6 (8). 2017. С. 15–26.
8. Лепей О.В. Спрощений судовий розгляд у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 36. Том 2. С. 153–156. URL: [https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part\\_2/37.pdf](https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_2/37.pdf).
9. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні. Проект Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України». Київ, 2021. 58 с. URL: <https://rm.coe.int/ukr-criminal-misdem-research-final-main-body/1680a1e989>.
10. Шинкарчук А.Я. Деякі міркування щодо ефективності спрощеного порядку провадження щодо кримінальних проступків, пов'язаних з домашнім насильством, в суді першої інстанції. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності*. Харків, 2020. С. 54–57. URL: [https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn\\_20200514/article/view/shynkarchuk/pdf](https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/shynkarchuk/pdf).
11. Особливості провадження щодо кримінальних проступків. Верховний Суд. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/supreme/2022\\_10\\_04\\_Fomin.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/supreme/2022_10_04_Fomin.pdf).